

LIBRIS

DTP: Hoffman Design
Tipar: Hoffman Print
Traducere: Nicolae Gane

We know
books

© Editura Hoffman, 2023, pentru prezenta ediție.

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

EDITURA HOFFMAN SRL
Tel: 0740.984.910
contact@editurahoffman.ro
www.EdituraHoffman.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DOSTOEVSKIJ, FEDOR MIHAILOVIČ

Umiliți și obidiți / Feodor Mihailovici Dostoievski; trad. de Nicolae Gane. -
Caracal: Editura Hoffman, 2023
ISBN 978-606-46-1958-7
I. Gane, Nicolae (trad.)

821.161.1

Feodor Mihailovici Dostoievski

UMILIȚI ȘI OBIDIȚI

Roman în patru părți cu epilog

Traducere de NICOLAE GANE

Editura Hoffman

PARTEA ÎNTĂI CAPITOLUL I

Anul trecut, la douăzeci și două martie, seara, mi s-a întâmplat ceva foarte ciudat. Cutreierasem toată ziua prin oraș în căutarea unei locuințe. Cea veche era prea igrasioasă și de câtva timp mă chinuia o tuse urâtă. Intenționasem să mă mut încă din toamnă, dar am tot târâgănat-o așa până în primăvară. Cu toată alergătura din ziua aceea, nu mi-am găsit nimic potrivit. Aș fi vrut, în primul rând, să fie o locuință separată și nu subînchiriată; m-aș fi mulțumit, până la urmă, chiar și cu o singură cameră, dar negreșit spațioasă și, bineînțeles, cât mai ieftină. Am observat că într-o încăpere prea strâmtă până și gândurile ți le simți înghesuite. Iar mie, când meditam la viitoarele mele romane, îmi plăcea întotdeauna să mă plimb prin odaie de la un capăt la celălalt. Și pentru că veni vorba de scrierile mele, nu știu de ce, dar mi-a fost mult mai drag să le gândesc, închipuindu-mi cum le voi scrie, decât să le aștern pe hârtie; și nu din lene, vă asigur. Atunci, de ce oare?

Încă de dimineață nu mă simțeam în apele mele, iar spre seară mi s-a făcut foarte rău și mă scuturau frigurile. Unde mai pui că după atâta alergătură eram frânt de oboseală. Ultimele raze ale soarelui m-au găsit străbătând Bulevardul Voznesenski. Îmi place nespus soarele de martie la Petersburg, mai cu seamă în asfințit, bineînțeles la sfârșitul unei zile senine și geroase. Vezi cum strada întregă se învăpăiază deodată, scăldată într-o lumină sclipitoare. Casele toate parcă răsfrâng scânteii. Atunci, culorile lor mohorâte, cenușii, galbene sau de un verde-murdar se înviorează pentru o clipă; ai senzația că suflul ți se înseninează și te pomenești tresărind ca de un ghiont cu cotul venit de alături fără veste. Privirea ți se schimbă, gânduri noi te copleșesc... E uimitor ce poate face o rază de soare cu suflul omului!

Dar raza de soare se stinse curând; gerul se întetea și da să te piște de nas; umbra inserării se lăsa tot mai deasă; din magazine și localuri tâsniră fâșii de lumină albă de gaz aerian. Ajungând în dreptul cafenelei Miller, mă oprisem deodată, încremenit locului, cu privirea ațintită spre partea opusă a străzii, ca și cum o vagă presimțire mi-ar fi șoptit că în momentul acela avea să mi se întâmple ceva neobișnuit; și exact în aceeași clipă, pe celălalt trotuar, l-am zărit pe bătrân împreună cu nelipsitul său câine. Îmi amintesc foarte bine că inima mi s-a strâns sub impulsul unei senzații dintre cele mai neplăcute, fără să-mi pot da seama însă de ce natură era acea senzație.

Nu sunt mistic și nu cred aproape de loc în presimțiri sau preziceri; mi s-a întâmplat, totuși, cum li se întâmplă și altora, probabil, să trec prin niște peripeții aproape inexplicabile. Dând cu ochii de acest bătrân, de pildă, de ce oare am avut presentimentul că în seara aceea mi se va întâmpla ceva neobișnuit? E drept că eram bolnav, iar senzațiile omului cuprins de febră sunt aproape întotdeauna înșelătoare.

Gârbovit, abia târându-și picioarele țepene ca niște catalige și lovind ușor cu bastonul în lespezile trotuarului, bătrânul înainta încet, cu pași nesiguri, spre ușa cafenelei. N-am văzut de când sunt un om cu o înfățișare mai bizară, cu totul de neînchipuit. Și înainte de această întâlnire, ori de câte ori îl zăream în cafeneaua lui Miller, înfățișarea lui îmi producea o impresie penibilă. Statura-i înaltă, spatele încovoiat, chipul lui de octogenar de o paloare cadaverică, paltonul ros de vreme și deșirat pe la cusături, pălăria turtită, veche de cel puțin două decenii, de pe capu-i despuiat de orice urmă de păr, având doar la ceafă un biet smoc de fire albe-gălbui; apoi, mișcările lui aproape automate se iscau așa, fără nici o noimă, parcă sub impulsul unui resort nevăzut – toate acestea izbeau privirile, stârnind uimirea oricui îl vedea pentru întâia oară. Era, într-adevăr, surprinzător să dai cu ochii de un bătrân care-și trăise de mult vechea viață, rătăcind singuratic la voia întâmplării, cu atât mai mult cu cât după înfățișare părea a fi un nebun scăpat dintr-un ospiciu. Era înspăimântător de slab; trupul lui deșirat fusese de mult secătuit de orice vlagă, iar pielea-i părea înclieată pe oase. Ochii mari, stinși, înțepenți în fundul găvanelor încercănate, te priveau totdeauna țintă în față, niciodată în lături, fără a vedea însă nimic, lucru de care

sunt absolut încredințat: chiar dacă privirea îi era ațintită asupra ta, continua să înainteze de-a dreptul spre tine, ca și cum ar fi avut în față un loc gol. Am observat acest lucru în mai multe rânduri. Pe la cafeneaua lui Miller bătrânul se înădăise de curând, ivindu-se așa, din senin, nu se știe de unde și apărea întotdeauna însoțit de câinele lui. Nimeni dintre mușterii cafenelei nu cuteza să intre în vorbă cu el; dar nici dânsul nu s-a arătat vreodată doritor să schimbe măcar un cuvânt cu vreunul din ei.

„De ce-o fi venind la Miller, oare ce caută acolo? mă întrebam eu, stând nemișcat pe partea cealaltă a străzii, mânat irezistibil de dorința să-l observ. Un fel de ciudă – care nu putea fi decât o consecință a bolii și a stării de oboseală – începu să clocotească în mine. La ce s-o fi gândind oare? continuam eu să-mi deșir întrebările. Ce-o fi acum în capul lui? Dar o mai fi capabil oare să se gândească la ceva? Fața îi e atât de lipsită de viață, încât nu mai exprimă nimic. Și de unde și-o fi pripășit el câinele ăsta dezgustător, care-l urmează pas cu pas, ca și cum ar face cu stăpânul său un tot inseparabil și care îi și seamănă atât de mult?”

Câinele acela nenorocit părea să numere și el vreo opt decenii; nici nu-mi închipui să fi fost altfel. Mai întâi, arăta atât de bătrân, cum nu s-a mai pomenit să fie vreodată un câine și, în al doilea rând, de cum îl văzui, așa, din senin, mă fulgeră gândul că nu era ca toți câinii, că avea, desigur, ceva neobișnuit, ceva fantastic, de domeniul vrăjitoriei; cine știe, era poate un soi de Mefisto în chip de câine, al cărui destin misterios e legat prin cine știe ce fire necunoscute de soarta stăpânului său. Oricine, privindu-l, ar fi convenit că trebuie să se fi scurs pe puțin douăzeci de ani de când mâncase pentru ultima oară. Era îngrozitor de slab, numai pielea și osul, arăta ca un schelet sau (nici că se putea un exemplu mai potrivit) ca și stăpânul său. Ogârjit la culme, năpârlise aproape tot, până în vârful cozii, care-i spânzura ca un vrej uscat, și pe care o ținea mereu strânsă între picioare. Capul, cu urechile lungi, pleoștite, îi atârna jalnic. Pe scurt, n-am mai întâlnit de când sunt un câine atât de respingător. Când treceau pe stradă, stăpânul înaintea, iar câinele urmându-l, botul cotarlei atinge pulpana paltonului său, de parcă ar fi fost lipit de ea. Și umbletul, și înfățișarea lor păreau a spune la fiecă pas:

LRDIS | We know
Of-of-of, că tare bătrâni mai suntem, Doamne! tare bătrâni!...
 Țin minte că într-o zi m-a ispășit chiar gândul că bătrânul și câinele lui s-au desprins cumva dintr-o pagină a cărților lui Hoffmann, ilustrată de Gavarni, și continuă acum să rățească prin lume ca niște afișe ambulante ale ediției. Traversai strada și intrai, pe urmele bătrânului, în cafenea.

Aici, comportarea lui era atât de ciudată, încât Miller, nelipsit de la teighea, începuse de la o vreme să-și arate vădit nemulțumirea, ori de câte ori apărea în local acest musafir nedorit. Mai întâi că mușterii acestor ciudați nu comanda niciodată nimic. Mergea întins spre colțul din fund și se așeza lângă sobă. Iar de se întâmpla să-și găsească locul ocupat, rămânea un timp într-o nedumerire tâmpă în fața aceluia ce-i ocupase scaunul, după care se întorcea, contrariat parcă, îndreptându-și pașii spre colțul opus, de lângă fereastră. Acolo-și alegea un scaun, se așeza încetșor, își scotea pălăria, o pune pe dușumea, cu bastonul alături, apoi se rezema de speteaza scaunului și rămânea așa, nemișcat, timp de trei-patru ore. Nu s-a întâmplat niciodată să ia în mână un ziar, să spună o vorbă, să scoată un oftat sau măcar un geamăt; stătea cu ochii ațintiți în gol, cu o privire atât de inexpresivă și de absentă, încât ai fi putut jura că nu vede și nu aude nimic din ceea ce se petrece în jur. Iar câinele, după ce se rotea de două-trei ori pe loc, se trântea la picioarele stăpânului său, își vâra botul între cizmele acestuia, suspina din adânc și rămânea așa lungit pe dușumea, la rândul-i nemișcat toată seara, de parcă ar fi fost mort. Ai fi zis că aceste două ființe, după ce au zăcut toată ziua amorțite undeva într-un ungher ascuns, înviau deodată după asfințitul soarelui numai și numai pentru a se prezenta la cafeneaua Miller, întru împlinirea cine știe cărei tainice îndatoriri, de nimeni cunoscută. După ce stătea așa trei-patru ore în șir, bătrânul se ridica de pe scaun, își lua pălăria și bastonul și pleca undeva acasă. Câinele se scula și el de jos și, cu coada între picioare, cu botul în pământ, îl urma automat pe bătrân, târându-și picioarele. Mușterii obișnuiți ai cafenelei începură în cele din urmă să-l ocolească pe bătrân, ba chiar evitau să se așeze alături de el, ca și cum le-ar fi inspirat repulsie. Dar omul nu observa nimic din toate astea.

Mușterii de toate zilele ai cafenelei erau în majoritate nemți, jupâni ai unor întreprinderi și ateliere de pe Bulevardul Voz-

nesenski: lăcătuși, franzelari, vopsitori, pălărieri, curelari – adică tot oameni cu deprinderi patriarhale în accepțiunea germană a cuvântului. De altfel, însăși cafeneaua lui Miller se distingea printr-o atmosferă patriarhală. Îl vedeai adesea pe patron așezându-se la câte o masă cu mușterii mai cunoscuți și, bineînțeles, cu acest prilej se mai consuma o anumită cantitate de puncte. Căinii și copiii cei mici ai patronului veneau uneori și ei pe la mesele consumatorilor care-i mângâiau și pe unii, și pe alții. Aici toți se cunoșteau între ei și-și purtau respect reciproc. Iar în timp ce mușterii se cufundau în lectura ziarelor nemțești, din odaia de alături a locuinței patronului răsună melodia „*Mein lieber Augustin*” cântată la un pian hodorogit de fata lui cea mare – o nemțoaică bălăioară cu părul buclat care semăna mult cu un șoricel alb. Și toată lumea asculta valsul cu plăcere. Mă duceam pe la Miller regulat în primele zile ale fiecărei luni, când îi soseau revistele rusești.

Intrând acum în cafenea, l-am găsit pe bătrân instalat lângă fereastră, iar câinele, ca de obicei, zăcea tolănit la picioarele lui. M-am așezat tăcut într-un colț, gândindu-mă: „De ce-oi mai fi intrat, când n-am de loc ce căuta aici, când sunt bolnav și când, de fapt, ar trebui să mă duc cât mai repede acasă, să beau un ceai și să mă așez în pat? Intrasem oare numai ca să-l pot observa pe acest bătrân?” Simțeam cum mă cuprinde un fel de ciudă. „Dar ce mă interesează omul acesta, îmi ziceam, gândindu-mă la senzația aceea stranie, bolnăvicioasă, pe care o încercasem zăririndu-l adineauri în stradă. Și ce-mi pasă mie, în definitiv, de toți nemții ăștia plicticoși? De unde și până unde predispoziția aceasta de a bănuși peste tot ceva fantastic? Ce rost are această frământare minoră pentru niște lucruri mărunte care mă obsedează în ultimul timp, îmi tulbură viața și mă împiedică să văd clar realitatea, cum foarte prezumțios semnala într-o zi un critic, analizând plin de indignare ultimul meu roman?” Dar cugetând și necăjindu-mă mereu, am rămas mai departe pe scaun, fără a mă urni din loc; simțeam cum boala mi se încuibă tot mai mult în mădulare, până când, în cele din urmă, n-am mai avut nici un chef să ies în frigul de afară. Am luat un ziar proaspăt sosit din Frankfurt și, parcurgând câteva rânduri, am ațipit. Nemții nu mă stinghereau cătuși de puțin. Ei citeau, fumau și doar din când în când, la câte o jumătate de oră, își comunica unul

altuia, în fraze abrupte și cu glas scăzut, vreo știre din Frankfurt, vreun *Witz* sau *Scharfsinn*¹ de ale vestitului mucalit german Saphir; după care, cu o și mai sporită mândrie națională, se cufundau din nou în lectură.

M-am trezit cam după o jumătate de ceas, scuturat de fri-soane puternice. Hotărât lucru, trebuia să mă ridic și să plec cât mai repede acasă. Dar o scenă mută care se petrecu în clipa aceea înaintea ochilor mei mă țintui iarăși locului. Am spus că bătrânul, după ce se așeza pe scaun, avea obiceiul să-și ațintească numaidecât ochii asupra unui punct oarecare și să rămână toată seara așa, cu privirea fixă, fără să și-o mai treacă asupra vreunui alt obiect din sală. Mi se întâmplase și mie să fiu ținta acelei priviri stăruitoare, dar lipsite de orice expresie, o privire cu totul absentă, și de fiecare dată mă încerca o senzație atât de neplăcută, penibilă chiar, încât mă grăbeam să-mi schimb locul. De data aceasta, victima bătrânului se nimeri să fie un neamț mic de stat, grăsun, spilcuit, cu ștaif țeapăn la gât și cu fața stacojie, un negustor – după cum am aflat mai pe urmă – de fel din Riga, aflat în trecere prin Petersburg, pe nume Adam Ivanici Schultz, bun prieten cu Miller, dar care n-avea încă de unde să-l cunoască pe bătrân și nici pe mulți dintre vizitatorii obișnuiți ai cafenelei. Absorbit de știrile din „*Dorfbarbier*” și savurându-și punciul, el își înălță la un moment dat capul și ochii i se izbiră de neclintita uitătură a bătrânului. Rămase foarte contrariat. Ca orice neamț „onorabil”, Adam Ivanici era foarte susceptibil. I se păru ciudat și jignitor faptul că bătrânul îl fixează cu o stăruință atât de insolentă. Stăpânindu-și mânia, neamțul nostru își feri mai întâi ochii de privirea indiscretă a clientului necuviincios și, mormăind ceva pe sub nas, se ascunse în dosul gazetei. Dar nu-l mai răbdă mult inima, și după vreo două minute, scoțându-și bănuitor capul de după gazetă, se izbi iar de aceeași uitătură îndărătnică și fără noimă. Adam Ivanici se stăpâni și de data aceasta. Când însă jocul se repetă și pentru a treia oară, neamțul, indignat la culme, se simți obligat să-și apere în fața publicului select din local onoarea lezată, precum și prestigiul falnicului său oraș de baștină – Riga, al cărui reprezentant se considera, de bună seamă. Aruncă, deci, cu un gest nervos, ziarul, izbind zdravăn cu rama de lemn în masă, apoi, pătruns de sentimentul

1 Glumă sau vorbă de duh (germ.).

propriei demnități, roșu de ambiție și de punciul băut, își aținti la rândul-i ochii mici și injectați asupra acestui bătrân energic. Părea că amândoi, și neamțul, și adversarul său, încercau să se înfrunte cu forța magnetică a privirilor, așteptând fiecare deopotrivă ca să se tulbure celălalt și să-și întoarcă privirea altundeva. Zgomotul produs de izbitura în masă a ramei ziarului ca și atitudinea extravagantă a lui Adam Ivanici atraseră atenția tuturor vizitatorilor. Toți își părăsiră pentru câteva clipe îndelnicirile pentru a urmări cu o curiozitate gravă, mută, pe cei doi adversari. Scena lua o întorsătură de-a dreptul comică. Căci magnetismul ochișorilor sfidători ai stacojiului Adam Ivanici nu-și produse efectul așteptat. Bătrânul continua să-l fixeze pe domnul Schultz, fără să-i pese de furia acestuia și nici de faptul că devenise obiect de curiozitate pentru cei din sală, ca și cum ar fi plutit cu capul undeva printre, nori, și nu pe pământ. În cele din urmă, Adam Ivanici își pierdu răbdarea și explodă:

— Ce mă tot priviți cu atâta insistență? strigă el în nemțește, cu glas ascuțit, strident și amenințător.

Dar adversarul său continua să tacă mălc, ca și cum nici n-ar fi înțeles și nici n-ar fi auzit întrebarea. Atunci Adam Ivanici se hotărî să-i vorbească pe rusește.

— Eu întrebat la tumneata, te ce privit la mine cu atât stăruinț? țipă el, ieșindu-și din fire. Eu cunoscut la curte, tumneata nu cunoscut la curte! mai adăugă apoi, sărind de pe scaun.

Bătrânul nu schiță însă nici de data aceasta vreo mișcare. Peste mesele nemților se rostogoli un murmur de indignare. Atras de zgomot, Miller intră și el în sală să vadă ce se întâmplă. Când, în sfârșit, înțelese cum stau lucrurile, își zise că bătrânul era probabil surd și se aplecă la urechea lui:

— Tomnul Schultz rugat la tumneavoastră, cu mult stăruinț, nu mai priviți la tumnealui așa, răspica el vorbele cât mai clar și mai tare, fixându-l pe ciudatul său musafir.

Bătrânul căta absent la Miller, apoi deodată fața lui, până atunci cu desăvârșire încremenită, trădă semnele unui gând neliniștit, ale unei tulburări. Începu să se agite, se aplecă gemând, își apucă înfrigurat pălăria și bastonul, se ridică de pe scaun și cu un zâmbet jalnic, zâmbet umil de om sărac, izgonit de pe un loc pe care se așezase din greșeală, dădu să iasă. Graba aceasta umilă și supusă a bietului bătrân era atât de mișcătoare, inspira atâ-

ta milă și compătimire, încât toți cei de față, începând chiar cu Adam Ivanici, își schimbă numărul decât atitudinea. Era limpede că bătrânul n-ar fi fost în stare nu numai să jignească în vreun fel oarecare pe cineva, ci dimpotrivă, el își dădea bine seama că poate fi în orice clipă alungat de pretutindeni, ca un cerșetor.

Miller era om bun la suflet și milos de felul lui.

— Ba nu, grăi el bătându-l încurajator pe umăr, este voie stat aici! *Aber*² Herr Schultz rugat la tumneavotr, cu mult stăruință, nu mai privit la tumnealui. El tomn binecunoscut la curte.

Dar bietul om nu se dumeri nici de data aceasta. Agitându-se și mai mult, se aplecă să-și ridice batista, o batistă albastră ponosită, care-i căzuse din pălărie, apoi își strigă câinele, care sta întins fără mișcare pe dușumea, cu botul între cele două labe dinainte, și părea să doarmă dus.

— Azorka, Azorka! fonfăi stăpânul moșnegește cu vocea tremurătoare. Azorka!

Azorka rămânea nemișcat.

— Azorka, Azorka! repetă jalnic moșneagul și-l atinse ușor cu bastonul, dar câinele nu se clintea.

Bătrânului îi scăpă bastonul din mână. Se lăsă în genunchi și cu mâinile tremurânde apucă botul câinelui și-l săltă în sus. Bietul Azorka! Era mort. Murise în somn, pe nesimțite, la picioarele stăpânului său, poate de bătrânețe, poate chiar de foame. Bătrânul îl privi o vreme uluit, ca și cum nu-i venea a crede că Azorka al lui era mort, apoi se aplecă încet și-și lipi fața palidă de botul fostului său paznic și prieten. O tăcere adâncă se așternuse în sală... Bietul moșneag se ridică în cele din urmă. Alb ca varul, tremura, ca scuturat de friguri.

— Se poate făcut paiat, sări compătimitor Miller să-l consoleze într-un fel pe bătrân. („Paiat” ar fi vrut să însemne împaiat.) Se poate foarte bine paiat, Feodor Karlovici Krieger mare maister la paiat, repeta într-una Miller, ridicând de jos bastonul și întinzându-l bătrânului.

— Da, eu știi bun paiat, confirmă modest Herr Krieger, ieșind în primul plan.

Herr Krieger era un neamț virtuos, înalt și deșirat, cu o chiacă bogată de păr roșcovan și cu ochelarii încălecați pe nasu-i coroiat.

— Feodor Ivanovici Krieger talent colosal paiat splentit orice animal, adăugă Miller, încântat de ideea lui.

— Da, am talent colosal pentru paiat splentit orice animal, întări din nou însuși Herr Krieger, și eu paiat gratis la tumneavotr chine, se oferi el sub imboldul unei dărnicii pline de abnegație.

— Nu, eu plătit la tumneavotr pentru paiat! strigă exaltat Adam Ivanici Schultz, și mai roșu la față, năpădit la rândul-i de un acces subit de mărnimie, poate pentru că se credea pe nedrept singurul vinovat de toată nenorocirea întâmplată.

Moșneagul părea a nu înțelege nimic din ce i se spunea și continua să tremure din tot corpul.

— Așteptați puțin! Trebuie băut un păhărel cu coniac bun! strigă Miller, văzând că ciudatul lui oaspete dă să plece.

I se aduse coniac. Cu un gest mașinal bătrânul luă păhărelul, cum însă mâinile îi tremurau, vărsă pe jos jumătate din conținut înainte de a-l duce la gură; de altfel, îl depuse înapoi pe tavă, fără să fi sorbit măcar o înghițitură. Schițând apoi un zâmbet cu totul nepotrivit împrejurărilor, ieși din cafenea cu pași pripiti, șovăielnici, lăsându-și câinele pe loc. Toți rămaseră uluiți; se auziră exclamații.

— *Schwerenot! Was fur eine Geschichte!*³ făceau nemții holbându-se unul la altul.

M-am repezit în stradă după bătrân. La câțiva pași de cafenea, cotea la dreapta o ulicioară îngustă și întunecoasă, străjuită de două rânduri de case enorme. Un fel de intuiție mă aviză că bătrânul a luat-o într-acolo. A doua casă pe partea dreaptă se afla în construcție și era înconjurată de schele. Gardul ce împrejmua schelăria se întindea aproape până-n mijlocul ulicioarei; un podeț de scânduri fusese ridicat pentru trecători. L-am găsit pe bătrân într-un colț întunecos între capătul gardului și zidul clădirii. Ședea pe marginea podețului cu capul proptit în mâini și coatele sprijinite pe genunchi. M-am așezat lângă el.

— Ascultă, i-am zis, neștiind cum să încep, nu-ți face inimă rea din pricina lui Azorka. Să mergem, te duc eu până acasă. Liniștește-te! Chem îndată un birjar. Unde stai?

3 Al naibii să fie! Ce întâmplare! (germ.).

2 Dar (germ.).

Bătrânul tăcea. Nu știam ce să întreprind. Pe stradă nu se vedea tipenie de om. Deodată el se crispă, căutând să-mi prindă mâna.

— Mă sufoc, hârâi cu vocea sugrumată, mă sufoc!

— Să mergem acasă la dumneata! strigai eu, ridicându-mă în picioare și încercând să-l trag și pe el – bei un ceai și te culci în pat... Uite, aduc numaidecât o trăsură. Chem și un medic... am eu un medic cunoscut...

Nu-mi aduc bine aminte ce i-oi mai fi spus. El făcu efortul să se ridice, dar se prăbuși iar greoi pe jos, bolborosind ceva, cu același hârâit sugrumat. M-am aplecat spre el cât mai aproape, ca să pot desluși ce vrea să spună.

— Vasilievski Ostrov, horcăi bătrânul abia răsufând. Strada a șasea... strada a șasea...

Apoi amuți.

— Locuiești pe Vasilievski? Păi, n-ai luat-o bine, trebuia să apuci la stânga, nu la dreapta. Te duc eu într-acolo numaidecât...

Dar bătrânul rămase nemișcat. Îl apuca de braț: brațul i-a căzut moale, fără viață. I-am privit încordat fața, i-am atins-o cu mâna – era mort. Aveam senzația că trăiesc un vis urât.

Toată întâmplarea aceasta mi-a dat multă bătaie de cap și nici n-am simțit cum, în toiul grijilor ce mă năpădiseră, îmi dispăru ca prin farmec și febra. Până la urmă s-a aflat și unde avea locuința bătrânul. Nu stătea însă pe Vasilievski Ostrov, ci la doi pași de locul unde murise, în casa lui Klugen, la etajul al patrulea, chiar sub acoperiș, unde ocupa o locuință separată compusă dintr-un antreiaș și o cameră mare, scundă, cu trei crăpături înguste în chip de ferestre. Trăia într-o mizerie cumplită. Ca mobilier, n-avea decât o masă, două scaune și un divan vechi, dărăpănat, tare ca piatra, care lăsa din toate părțile să-i atârne șomoioage de paie; de altfel, și aceste obiecte aparțineau, după cum s-a dovedit ulterior, proprietarului. Se vedea bine că în sobă nu se mai făcuse de mult focul; de asemenea, nu s-a găsit nici urmă de lumânare. Îmi vine să cred acum că bătrânul luase obiceiul să treacă seara pe la Miller numai și numai ca să mai stea la lumină și să-și dezmoștească puțin trupul la căldură. Pe masă nu se vedea decât o cană veche de lut și o coajă de pâine uscată. De bani, nici pomeneală, nu s-a găsit nimic. N-avea nici măcar un singur schimb de rufe, ca să poată fi primenit de înmormântare;

a trebuit să vină cineva cu o cămașă de dar ca să-l îmbrace. De la sine înțeles că nu se putea să fi trăit el chiar așa, singur-cuc; trebuie să fi existat totuși cineva care-l vizita din când în când. În sertarul mesei s-a dat peste actul lui de identitate. Se numea Ieremia Smith, străin de origină, dar de cetățenie rusă, mecanic, în vârstă de șaptezeci și opt de ani. Se mai aflau pe masă două cărți: un manual de geografie elementară și Noul Testament, în traducere rusească, plin de însemnări marginale în creion și nenumărate semne făcute cu unghia. Le-am reținut pentru mine pe amândouă, încolo, nici locatarii ceilalți, nici proprietarul n-au știut să spună nimic despre bătrân. În casă erau foarte mulți chiriași, în majoritate mici meșteșugari și nemțoaice care închiriau camere mobilate cu pensiune și serviciu. Administratorul, un nobil scăpătat, nu prea avu nici el să adauge mare lucru la cele știute de noi despre chiriașul lui, atâta doar că încăperea pe care o deținuse era închiriată cu șase ruble pe lună, că răposatul locuia acolo de patru luni și că pe ultimele două întârziase cu plata chiriei, încât urma să fie dat afară din casă. Și nimeni nu s-a priceput să ne deslușească dacă venea măcar cineva să-l vadă din când în când. Casa unde stătuse era o clădire imensă cu locuințe de închiriat, în care mișuna multă lume, încât era cu neputință ca administratorul să-i știe pe toți cei care intrau și ieșeau din acea arcă a lui Noe. Portarul, care îngrijea de imobil de vreo cinci ani încoace și care poate că ar fi fost în măsură să dea lămuriri mai ca lumea plecase în urmă cu vreo două săptămâni să-și viziteze rudele la țară, iar nepotu-său, rămas în locul lui, nu apucase a cunoaște nici jumătate din locatarii casei. Nu știu până unde anume s-a ajuns cu aceste informații, dar în cele din urmă bătrânul a fost înmormântat. În zilele acelea, m-am rupt o dată de la treburi și m-am repezit până la Vasilievski Ostrov, dar după ce am ajuns la strada a șasea, mi-am dat seama cât de naivă și ridicolă era încercarea mea: ce altceva speram să găsec acolo, decât un șir de case obișnuite? Și totuși, de ce bătrânul, mă întrebam eu, înainte de a-și da sufletul, pomenise de strada a șasea și de Vasilievski Ostrov? Să nu fi fost decât rodul delirului din ultimele clipe?

Am cercetat fosta încăpere a lui Smith, rămasă liberă. Mi-a plăcut și am reținut-o pentru mine. Era într-adevăr o cameră spațioasă, ceea ce m-a atras în primul rând, deși părea atât de

scundă, încât la început aveam senzația că risc tot timpul să mă lovesc cu capul de tavan; curând însă m-am obișnuit și cu asta. Altceva mai bun, cu șase ruble pe lună, nici nu se putea găsi. Mi-a convenit mai ales faptul că locuința era cu totul separată; trebuia să-mi angajez însă pe cineva care să-mi ducă grija serviciilor zilnice, întrucât nu m-aș fi putut descurca acolo fără servitor. Pentru început, am obținut fâgăduiala portarului să treacă măcar o dată pe zi pentru treburi mai urgente. „Cine știe, mă gândeam eu, poate că se abate totuși pe aici cineva care i-a fost mai apropiat, ca să se intereseze de bătrân”, deși în cele cinci zile scurse de la moartea lui nu-i călcase nimeni pragul.

CAPITOLUL II

În perioada aceea, mai exact acum un an, colaboram încă pe la diferite reviste, publicând articole scurte și aveam convingerea fermă că voi ajunge să scriu și o operă interesantă, valoroasă. Lucram pe atunci la un roman mare; realitatea a vrut însă ca totul să decurgă altfel, căci iată-mă ajuns acum pe un pat de spital și, după cât se pare, aproape vecin cu ceasul morții. Iar dacă e vorba că tot va trebui să mor în curând, ce rost mai au însemnările acestea?

Nu mă părăsește o clipă amintirea acestui an greu, zbuciumat, anul cel din urmă al vieții mele. Aș vrea să aștern acum pe hârtie totul și am credința că, dacă nu m-aș supune acestui imbold, aș muri de amărăciune. Uneori, întreg noianul întâmplărilor trecute îmi trezește în suflet o tulburare sfâșietor de dureroasă. Poate că, din vârful condeiului, ele se vor rândui mai încheșat, vor apărea în tonuri mai atenuate și poate că vor semăna mai puțin cu un delir, cu un coșmar. Cel puțin așa îmi vine să cred. Dacă ar fi să nu mă gândesc decât la efectele mecanismului propriu-zis al scrierii, și tot m-aș socoti îndreptățit s-o fac; scrisul m-ar calma, mi-ar răcori capul înfierbântat, mi-ar trezi vechile deprinderi literare, mi-ar reînvia amintirile și bolnăvicioasele visări în întruchipare vie, într-o îndeletnicire plâsmuitoare... Excelentă idee! Unde mai pui că va avea și felcerul ce moșteni după mine, ca să-și lipească cel puțin la iarnă ferestrele cu filele însemnărilor mele.

Dar văd că mi-am început povestirea, nu știu de ce, tocmai de pe la mijloc, și de fapt, dacă-i vorba să notez totul, s-ar cădea s-o iau de la capăt. Așadar, s-o luăm de la capăt. De altfel, autobiografia nu-mi va fi prea lungă.

Nu sunt originar din Petersburg, ci dintr-o gubernie foarte depărtată de capitală. Părinții mei au fost, mi se pare, niște oameni foarte de treabă, dar m-au lăsat orfan de mic copil și am

Fost crescut în casa lui Nikolai Sergheici Ihmenev, un mic proprietar de moșie, care mă lua în casa lui de milă. N-avea decât un singur copil, o fetiță, Natașa, cu trei ani mai mică decât mine. Și am crescut împreună, ca frate și soră. O, dulcea mea copilărie! E absurd să te regret și să-ți duc dorul de pe acum, neavând încă nici douăzeci și cinci de ani împliniți, și să nu am a-mi aduce aminte cu încântare și recunoștință, în ceasul morții, decât de tine! Cerul era pe atunci atât de senin, și soarele atât de deosebit de cel de aici, din Petersburg, iar inimioarele noastre zglobii băteau atât de tare! În jurul nostru nu vedeam decât lanuri și păduri, nu ca azi, doar îngrămădiri de piatră neînsuflețită. Ce minunate erau livada și parcul moșiei de la Vasiliievskoe, pe care o administra Nikolai Sergheici! Ne plimbam adesea, Natașa și cu mine, prin livada aceea la capătul căreia începea pădurea mare și umbroasă, care se întindea până hăt-depart și prin care ne-am și rătăcit o dată. Neuitate zile de aur! Pentru întâia oară se dezvăluia în fața noastră viața, cu chipul ei atrăgător și tainic, și era atât de dulce și îmbietoare pătrunderea misterelor ei! Ni se părea că după fiecare tufiș, după fiecare copac se ascund ființe misterioase, necunoscute nouă; lumea basmelor se îngâna cu lumea reală și adeseori, când prin adâncurile văilor se învoldura pâcla înserării, agățându-și călții plutitori de tufărișul prizărit de pe coastele pleșuve, pietroase, ale râpei noastre, eu și cu Natașa, stând în picioare pe margini de prăpăstii și ținându-ne strâns de mână scrutam genunea cu o curiozitate plină de teamă, așteptându-ne să apară dintr-o dată din neguri ori să ahuie din adâncuri o ființă misterioasă, ca o adevărită năprasnică a minunatelor basme auzite din gura dădacei noastre. O dată, mult mai târziu, îi adusei aminte Natașei de ziua când cineva ne dăruise cartea de „Lecturi pentru copii” și cum ne refugiarăm degrabă cu ea în livadă, pe malul eleșteului, unde, sub un arțar bătrân cu frunza deasă ne găsisem ascunzișul preferat – o bancă verde – pe care ne așezarăm prinzând a citi fermecătoarea poveste a lui Alfons și a Dalindei. Și astăzi, de câte ori îmi aduc aminte de acea povestire, încerc o emoție adâncă, iar anul trecut, când i-am reamintit Natașei cele dintâi două rânduri cu care începe cartea: „Alfons, eroul povestirii mele, se născuse în Portugalia; tatăl său, don Ramiro...” lacrimile îmi încețoșară privirea. Eram, probabil, tare caraghios în clipa aceea, de vreme ce Natașa nu-și

putu stăpâni un zâmbet straniu care-mi reteză tot avântul. Ea însă băgă de seamă acest lucru (mi-aduc foarte bine aminte) și, ca să mă împace, încercă, la rândul ei, să evoce trecutul, pentru ca, în cele din urmă, s-o văd și pe ea tulburată. Ce seară frumoasă am petrecut atunci, depănând amintiri! Am retrăit și momentul plecării mele la liceul internat din capitala guberniei. Dumnezeu mare, pe ce hohot de plâns s-a pornit ea atunci! Mai târziu am reinchegat din frânturi ziua despărțirii noastre din urmă, când am plecat pentru totdeauna din Vasiliievskoe. Absolviseam liceul și mă pregăteam să mă înscriu la Universitatea din Petersburg! Împlinisem șaptesprezece ani, iar ea pășise într-al cincisprezecelea. Natașa zicea că eram pe vremea aceea înalt, deșirat și atât de colțuros și neîndemânatic, încât oricine mă vedea nu-și putea stăpâni râsul. Când să ne luăm rămas bun, am tras-o deoparte ca să-i spun ceva foarte important; dar limba îmi rămase mută, parcă se lipise de cerul gurii. Își mai amintea Natașa că eram tare emoționat. N-am reușit, bineînțeles, să ne spunem nimic. Eu nu știam cu ce să-ncep, iar ea poate că nici nu m-ar fi înțeles. Știu doar atât: că m-au podidit lacrimi amare și am plecat fără să fi rostit un singur cuvânt. Nu ne-am revăzut decât mult mai târziu, de-abia acum doi ani, la Petersburg. Bătrânul Ihmenev venise să facă unele demersuri în legătură cu un proces, iar eu tocmai făceam primii pași în literatură.